інститут досліджень при Президентові України / В.М. Гірич // [Електронний ресурс]: http://www.niss.gov.ua/articles/1153/.

23. Конституція України [текст]: офіц. текст: [прийнята на 5 сесії Верховної Ради від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР] // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - С. 141.

24. Коментар до Конституції України [текст]: / [під ред. А.І. Осауленка]. - К.: Інститут законодавства Верховної ради України, 1996. - 367 с.

25. Про основи національної безпеки України [текст]: офіц. текст: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 39. - С. 351.

26. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави [текст]: офіц. текст: Закон України від 19 червня 2003 р. № 975-IV // Відомості Верховної Ради України від 14 жовтня 2003 р. - 2003. - № 46. - С. 366.

27. Музичук О.М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: адміністративно-правові засади організації та функціонування [текст]: дис.. на здоб. наук. ступ. д.ю.н. / О.М. Музичук // Харківський національний університет внутрішніх справ. - Х., 2010. - 481 с.

28. Про міліцію [текст]: офіц. текст: Закон України від 20 грудня 1990 р. № 565-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 4. - С. 20.

29. Про прокуратуру [текст]: офіц. текст: Закон України від 5 листопада 1991 р. № 1789-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 53. - С. 793.

30. Положення про Державну службу охорони при Міністерстві внутрішніх справ [текст]: офіц. текст: затв. постановою КМУ від 10 серпня 1993 р. № 615. - [Електронний ресурс]: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=615-93-%EF.

Клименко В. М.
здобувач Державного
науково-дослідного інституту
МВС України
Надійшла до редакції: 12.11.2013

УДК 351.74

УДОСКОНАЛЕННЯ СТРУКТУРИ ОВС ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ВНУТРІШНІХ ВІЙСЬК ЯК НАПРЯМ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ МВС УКРАЇНИ

Пихтін М. П.

Політичне, економічне й соціальне оновлення суспільства в процесі розбудови демократичної правової держави зумовлює потребу приведення правових, організаційних, структурних та інших засад функціонування органів державної виконавчої влади у відповідність з новими умовами їх діяльності й розвитку. Органи внутрішніх справ повинні забезпечити реалізацію визначених і наданих їм повноважень, виходячи з пріоритетності прав і свобод людини.

Глибокі зміни соціально-економічних і політико-правових умов функціонування системи МВС України, курс нашої країни на євроінтеграцію, а отже, на чітку відповідність роботи ОВС європейським стандартам правоохоронної діяльності детермінують відхід від радянської моделі й потребу в переході від карального до соціально-сервісного змісту діяльності.

Питанням діяльності державних органів та їх кадровому забезпеченню приділялася значна кількість досліджень. У цьому напрямі працювали вчені-адміністративісти: В.Б. Авер'янов, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, Є.В. Додін, В.К. Колпаков, Р.А. Калюжний, В.І. Олефір, Ю.І. Римаренко та ряд інших вчених. Разом з тим, проблеми залишаються.

Зробивши європейський вибір, Україна взяла на себе зобов'язання змінити роль і функції правоохоронних органів, які повинні відповідати принципам Ради Європи (висновок і рекомендація Парламентської Асамблеї РЄ від 26 вересня 1995 року № 190 (1995) щодо вступу України) [2].

Головною причиною необхідності реформування ОВС і внутрішніх військ України є також незадовільний стан боротьби зі злочинністю в державі, що зумовлює висунення перед ними нових завдань, необхідність перегляду стратегічних напрямів їхньої діяльності, пошук концептуально нових підходів до організації й здійснення охорони громадського порядку, розкриття й розслідування злочинів, функціонування всіх структурних підрозділів системи МВС України, які б відповідали сучасним вимогам і тенденціям розвитку на рівні загальноєвропейських і світових стандартів.

Усе це істотно змінило умови функціонування й породило нові виклики для системи МВС України. До таких викликів належать:

виникнення численних нових правовідносин в економічній і соціальній сферах, які призвели до появи нових складів правопорушень і збільшення їх кількості;

поширення правового нігілізму;

маргіналізація значної частини населення;

зростання загрози тероризму, організованої злочинної діяльності, торгівлі людьми;

високий рівень тяжких насильницьких і корисливо-насильницьких злочинів (умисних вбивств, тяжких тілесних ушкоджень, розбійних нападів, грабежів);

розповсюдження наркоманії, особливо серед молоді;

значне "омолодження" злочинності;

поширення нелегальної міграції й незаконної діяльності мігрантів [1].

Сучасна модель МВС виявляє програмну несумісність з інноваційною формою розвитку - запровадженням нових форм і методів боротьби зі злочинністю. Спроби реформувати систему анклавним методом (як це мало місце, наприклад, у випадку зі створенням патрульної служби), не змінюючи системних умов діяльності, не забезпечуючи реформування технологічно, фінансово, кадрово, матеріально-технічно тощо, призводить до погіршення результатів діяльності міліції [2].

Особливо яскраво зниження результативності діяльності виявляється на прикладі профілактичної роботи ОВС, розкритті злочинів, стані роботи по попередженню злочинності неповнолітніх. Розглядаючи діяльність ОВС у сфері попередження правопорушень дітей, необхідно відмітити, що найбільш важливим є питання її ефективної організації.

© М.П. Пихтін, 2013

З метою приведення чинного законодавства у відповідність до норм міжнародного права й покращення профілактичної роботи серед дітей був прийнятий спеціальний Закон України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" [4].

Справа в тому, що законодавчі акти, які існували раніше й регулювали діяльність комісій і інспекцій у справах неповнолітніх, вже не відповідали потребам суспільства і законним інтересам підлітків. У роботі комісій у справах неповнолітніх було багато формалізму, крім того, вони вважалися державно-громадським органом і мали досить обмежені права. Справами неповнолітніх останнім часом займалися лише інспекції в справах неповнолітніх як підрозділи МВС. Але ефективність їх роботи була також дуже низькою [7].

Тому Закон України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей" скасував систему органів по роботі з дітьми, яка існувала в період СРСР і практично розпалася. Замість неї створено нову, яка повинна вирішувати єдину для всіх мету - захищати права й законні інтереси неповнолітніх. Він визначив повноваження всіх органів, які входять у систему, надав усім, крім кримінальної міліції в правах дітей, статус юридичної особи, тим самим розширив можливості їх самостійної діяльності в межах Закону [4].

Відповідно до Закону всі життєві проблеми неповнолітніх, які вимагають втручання держави, вирішуються не в різних державних установах, а в єдиному органі - службі у справах дітей. Це повинно було ліквідувати паралелізм, дублювання, які існували раніше в роботі організацій і установ, що займалися роботою з дітьми.

Законом був змінений підхід до організації профілактичної роботи з дітьми, від заходів адміністративно-правового впливу до надання комплексної соціально-педагогічної допомоги, яка повинна здійснюватися державою, всіма її виховно-профілактичними інститутами, відкинувши репресивну традицію опіки й перетворивши допомогу дітям у превентивну систему послуг, які повинні вберегти дитину від хибних вчинків [4].

Інспекції в справах неповнолітніх були перетворені в кримінальну міліцію в справах дітей, яку віднесли до блоку кримінальної міліції. З цим були змінені основні пріоритети служби. Основним завданням служби визнали боротьбу зі злочинністю дітей, профілактиці правопорушень стало приділялось значно менше уваги, ніж раніше, скоротилась кількість категорій неповнолітніх, які стоять на профілактичних обліках [7].

Кримінальна міліція в справах дітей повинна вдосконалити свою діяльність, спрямувавши її, насамперед, на:

- запобігання вчиненню правопорушень неповнолітніми та стосовно них, розшук безвісно відсутніх дітей;

- вжиття заходів щодо посилення роботи з виявлення осіб, які втягують дітей у жебракування, пияцтво, наркоманію, злочинну діяльність, і забезпечення притягнення таких осіб до відповідальності;

- організація й проведення профілактичних заходів, спрямованих на попередження в підлітковому середовищі таких негативних явищ, як бездоглядність, безпритульність, скоєння правопорушень, наркоманія. З цією метою потрібно розробити комплексну програму удосконалення діяльності ОВС по боротьбі з бездоглядністю та правопорушеннями дітей [7].

Пріоритетним напрямом протидії злочинності дітей є індивідуальна профілактика. Необхідне цілеспрямоване корегування відхилень у розвитку особистості на початкових етапах соціалізації, щоб не допустити вчинення неповнолітніми протиправних дій, а також злочинного рецидиву. З цією метою необхідно:

- забезпечити облік підлітків, схильних до вчинення правопорушень та поведінка яких носить дозлочинний характер (наркомани, токсикомани, жебраки, безпритульні тощо);

- запровадити відвідування цих осіб відповідними органами та службами за місцем проживання з обов'язковим обстеженням умов проживання й виховання [7].

Форми діяльності міліції з попередження правопорушень дітей надзвичайно різноманітні. При цьому вибір якоїсь конкретної форми, або знаходження раціональної взаємодії між способами й прийомами попереджувального впливу залежить від багатьох факторів: видів чи напрямків профілактичної діяльності (індивідуальна чи загальна профілактика); обставин (об'єктивних і суб'єктивних), що зумовлюють здійснення правопорушень; об'єктів і суб'єктів профілактики, їхнього рівня, структури тощо.

Загальноприйнятим у теорії адміністративного права є положення, відповідно до якого державне управління здійснюється за допомогою двох основних методів цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку людей - переконання та примусу [5, 190].

Основним для розуміння діалектики взаємозв'язку між формами й методами, на нашу думку, є те, що вибір організаційної форми використання загальних методів управління або посилення якоїсь їхньої сторони не варто змішувати з вибором самих методів. Загальні й комплексні методи не обираються, як не обираються об'єктивні закони й принципи управління, проявом яких вони є. Можливість вибору виникає тоді, коли поставлена мета може бути досягнута за допомогою використання одного чи кількох із множини альтернативних прийомів впливу. Така ситуація звичайно виникає при вирішенні конкретних завдань [12, 161].

Отже, однією з найважливіших умов при розробці рекомендацій з оптимального вибору тих чи інших форм попередження адміністративних правопорушень неповнолітніх є попереднє дослідження суті методів, вираженням яких і є форми діяльності.

Зазначимо, що переконання й примус як загальні методи управління не мають абсолютно альтернативного характеру. Переконання проявляється у використанні різних роз'яснювальних, виховних, організаційних, заохочувальних заходів для формування волі пануючого чи її перетворення у волю підвладних. Завдяки переконанню досягається єдність волі законодавця й громадян [13, 49].

Переконання як метод профілактики - це комплекс виховних, роз'яснювальних заходів, які здійснюються з метою перетворення антигромадської спрямованості профілактованих і закріплення позитивної соціальної орієнтації. Переконання - основний метод індивідуальної профілактики адміністративних правопорушень. У період перебування осіб на профілактичному обліку можуть досягатися лише найближчі цілі. Такими є недопущення вчинення правопорушень і подолання або нейтралізація основних антигромадських орієнтацій, які можуть призвести до вчинення правопорушень. Кінцева мета - це перевиховання суб'єкту, сформування переконань, поглядів, характеристик людей нашого суспільства. Вона визнається досягнутою, якщо особа не через страх, а за переконанням не порушує законів і норм моралі. Кінцеві

цілі досягаються в процесі подальшого виховання громадянина всіма методами, якими володіє суспільство. Конкретні методи й заходи виховного впливу розроблені в педагогіці. Особливості виховного впливу на правопорушників відображені також у працях видатних педагогів - А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського [11, 240]. У світлі вказаних робіт слід підкреслити, що посадові особи ОВС, здійснюючи профілактичний вплив на індивідів, як правило, досягають найбільшої ефективності, коли вони повною мірою використовують можливості колективів і неформальних груп, які є авторитетними для вихованця. Це зумовлює необхідність розробки спеціальної тактики й методики використання можливостей таких колективів як союзників і помічників посадових осіб в їх індивідуально-профілактичній роботі. Разом з тим, в індивідуальній профілактиці застосовуються правові методи впливу.

Форми переконання, які застосовуються міліцією для попередження адміністративної деліктності неповнолітніх, надзвичайно різноманітні й тому досить важко їх чітко класифікувати. Проте якщо розглянути точки зору дослідників, то основні організаційно-тактичні форми можна згрупувати в такі блоки:

1) залучення осіб, до яких застосовуються засоби профілактичного впливу, до суспільно-корисної діяльності, працевлаштування тощо;

2) надання належної педагогічної, психологічної, соціальної допомоги, стимулювання адекватної самооцінки особистості неповнолітнього. Такі заходи хоча й невластиві для міліції у світлі нового законодавства, але вони повинні здійснюватися як один з елементів комплексного підходу до профілактики адміністративної деліктності;

3) профілактична бесіда;

4) підбір шефів, наставників, волонтерів, судових і громадських вихователів;

5) обговорення поведінки правопорушників у колективах учнів, трудових колективах, дитячих і молодіжних громадських організаціях [9, 184].

Стає очевидним, що тут взаємодіють елементи соціальної допомоги, словесні форми переконання й переконання справою. У цьому ланцюзі слід відмітити, що результат діяльності по переконанню залежить не лише від авторитету, уміння оцінити обстановку, конкретну ситуацію співробітником міліції, а й від істинності висунутих положень. Найчастіше неефективність профілактичної роботи пояснюється тим, що відбувається невідповідність того, що намагаються прищеплювати, і тим, що підліток бачить у житті навколо себе.

Можна виділити такі етапи діяльності міліції по попередженню правопорушень дітей:

виявлення й організація комплексного впливу на негативні умови формування особистості;

безпосередня профілактична робота з дітьми;

виявлення й усунення деліктогенних ситуацій [10, 67].

Для успішного вирішення профілактичних завдань потрібно передусім встановити, що й де було упущено в керуванні процесом розвитку особистості, які інститути соціалізації спрацювали не на повну силу, у чому це конкретно виразилося. Щоб відповісти на це, потрібно глибоко й всебічно проаналізувати інформацію про умови життя конкретної особи в минулому та в сьогоденні, вивчити її становище (соціальне) в колективі за місцем навчання, роботи й в інших мікросередовищах, а також, що надто важливо, індивідуально-психологічні особливості її особистості. Остання вимога, на жаль, у практичній діяльності суб'єктів профілактики часто ігнорується. Це пов'язано із загальним недоліком підходу до людей як до деяких абстрактних, рівних один одному об'єктів виховання. Тут проявляється неуважність чи небажання враховувати закони психології й педагогіки, які вимагають індивідуалізації виховного підходу, що особливо важливо в роботі з неповнолітніми. Відсутність у нормативних актах, які регламентують діяльність міліції, прямого закріплення виховної роботи як функції й завдань міліції, не означає відмовлення від використання методів педагогічного, виховного впливу на неповнолітніх, оскільки ця робота є "фундаментом" успішної індивідуальної профілактики.

Отже, для ефективної профілактики потрібно усунення як умов, що утворюють конкретні життєві ситуації, так і виявлення обставин, що негативно впливають на моральне формування особистості. Варто також зазначити, що виникненню деліктогенних ситуацій можуть сприяти й самі співробітники міліції тоді, коли вони не звертають уваги або не вживають заходів у разі вчинення підлітками адміністративних правопорушень. Багато умов цих правопорушень беруть своє коріння в некомпетентності, бюрократичному апараті, у помилках і недоліках діяльності управлінського персоналу.

Фактори, що породжують протиправну поведінку в суспільстві, детермінують також адміністративну деліктність неповнолітніх громадян. Механізм їхньої дії стосовно цієї вікової групи специфічний унаслідок загальновікових психологічних особливостей, своєрідності соціального й правового статусу дитини. Для цього віку характерна неостаточна сформованість власної системи цінностей, підвищена залежність поведінки від оцінок і думок найближчого оточення, емоційність, нездатність критично оцінити свої дії й вчинки інших.

Особливості такого "важкого" віку варто враховувати в методиці проведення профілактичної роботи з дітьми. Це:

відсутність життєвого досвіду й, у зв'язку з цим, надмірна категоричність в узагальненнях своїх спостережень;

прагнення до групового спілкування як форми самоствердження та пріоритет групових норм при виборі варіантів поведінки;

здатність легко піддаватися впливу авторитетних дорослих і однолітків;

схильність до наслідування;

особлива чутливість до моди (особливість суб'єктивно-психологічного характеру розвивається, на наш погляд, унаслідок об'єктивної причини: неможливості задоволення такого роду потреб (купувати модний одяг, речі, побутову техніку, аудіо-, відеоапаратуру тощо) у родинах з низьким рівнем життя);

емоційність і нестійкість настрою;

рухова активність;

відсутність навичок самооцінки й соціальної стриманості в поведінці;

неготовність співвідносити свій внесок у громадське життя з вимогами до суспільства [9, 184].

Як же забезпечити бажану широту підходу до розв'язання практичних завдань в організації виховного впливу? Очевидно, що співробітник міліції в цій роботі щонайменше може розраховувати на використання якогось одного педагогічного прийому чи методу, у відриві від впливу численних факторів соціального середовища. Дуже важливо вчасно виявити всі негативні й позитивні

фактори суспільного середовища й вміти або усувати негативні моменти, або вміло спиратися на ті з них, які сприяють здійсненню спеціального профілактичного педагогічного режиму.

Для того, щоб бути ефективною, профілактика деліктності (передусім пияцтва, наркоманії, проституції) повинна проводитися з урахуванням соціально-демографічних, статево-вікових, морально-психологічних та інших особливостей підлітків.

Принцип індивідуалізації виховного впливу є універсальним для профілактичної роботи. Індивідуалізованими повинні бути прийоми профілактичного впливу на свідомість, почуття, волю неповнолітніх правопорушників. Вирішуючи завдання попередження правопорушень дітей, співробітники ОВС використовують систему педагогічних прийомів і, насамперед, прийомів морального виховання з метою формування позитивних моральних переконань, почуттів і поведінки [10, 35].

До таких прийомів можна віднести роз'яснення, порівняння, співставлення, протиставлення, спростування, авансування довірою, активізацію таємних почуттів, моральну підтримку тощо. Поряд з переліченими, застосовуються й так звані "гальмуючі" прийоми: прояв обурення, іронія, попередження, осуд, докір, виклик страху покаранням тощо.

Вважаємо доречним перелічити й дати коротку характеристику загальних педагогічних методів, які використовують не лише співробітники ОВС, а й інші суб'єкти профілактичної діяльності:

- уважне вивчення природи адміністративно-делікного поводження;

- співробітник міліції надає можливість підліткові виразити власні почуття, переконання й погляди;

- співробітник міліції дає дитині можливість усвідомити, що він його розуміє й хоче допомогти;

- працівник кримінальної міліції у справах дітей, дільничний інспектор міліції визначає мету й завдання зустрічей з підлітком таким чином, щоб у дитини склалася думка, що приводом її є не протиправна поведінка, а більшою мірою бажання йому допомогти;

- у процесі профілактичних бесід працівник міліції постійно впливає на неповнолітнього правопорушника з метою, щоб у дитини склалася думка, що його поведінка є малоефективною чи взагалі несприятливою;

- тоді, коли індивідуальний профілактичний вплив спрямований на зміну поведінки, що залежить від соціальних взаємодій, суб'єкти профілактики можуть змінювати процес перевиховання, спрямовуючи його прямо на соціальні взаємодії (вплив на родину);

- працівник кримінальної міліції у справах дітей передбачає завершення індивідуально-профілактичного процесу в той момент, коли доцільність його припинення перевищує доцільність його продовження.

Отже, специфіка механізму дії детермінант адміністративної деліктності стосовно дітей визначає зміст форм і методів адміністративної діяльності міліції по її попередженню: вона мусить бути орієнтована на досягнення особистісних змін, корекцію соціального середовища, включати як обов'язковий елемент застосування заходів до осіб, які сприяють протиправній поведінці підлітків, і тих, які не впливають позитивно при наявності відповідного обов'язку.

Одна з особливостей індивідуальної профілактики деліктної поведінки полягає в тому, що в цій роботі беруть участь багато державних і недержавних організацій, установ, педагогічних колективів, підліткових і молодіжних клубів та інших громадських організацій. Саме з ними повинна бути постійна й широка взаємодія ОВС при здійсненні виховних заходів для профілактики правопорушень у підлітковому середовищі. Оперуповноважені кримінальної міліції в справах дітей, дільничні інспектори міліції мусять звертати увагу на узгодженість профілактичного й виховного впливу всіх суб'єктів соціального виховання, маючи на увазі, що дітей виховують батьки, інші члени родини, педагоги загальноосвітніх установ тощо.

З метою підтримки належного рівня взаємодії з органами виконавчої влади й місцевого самоврядування з питань попередження правопорушень дітей, підрозділи міліції проводять спільні заходи з органами соціального захисту, освіти, зайнятості, охорони здоров'я, трудовими колективами, громадськими об'єднаннями й благодійними фондами.

Зважаючи на викладене, необхідно вирішити питання щодо перейменування кримінальної міліції в справах дітей, визначення профілактики злочинності та адміністративних правопорушень дітей як головних завдань служби та її віднесення до складу міліції громадської безпеки.

Для зміцнення професійного ядра підрозділів кримінальної міліції у справах дітей організувати підготовку відповідних фахівців у вищих і середніх навчальних закладах системи МВС України або відповідно до заявок комплектуючих органів на випускних курсах освітніх установ України організувати спеціалізовану підготовку випускників, які направляються на роботу в кримінальну міліцію в справах дітей.

Також доцільно було б внести зміни до п. 10 Наказу Міністерства внутрішніх справ України від 20 жовтня 2003 року № 1212 "Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України", за якими дільничний інспектор міліції в межах своєї компетенції здійснює контроль і індивідуально-профілактичну роботу, сім'ї, які не виконують свої обов'язки по вихованню дітей, ведуть аморальний спосіб життя. Покласти завдання по виявленню неблагополучних сімей і забезпеченню інформування відповідних служб.

На сьогодні перед службами й підрозділами міліції України, зокрема внутрішніми військами, постають нові завдання, що зумовлюють необхідність перегляду стратегічних напрямів їх діяльності, пошуку концептуально нових підходів до організації та здійснення охорони громадського порядку, розкриття й розслідування злочинів, здійснення превентивної діяльності, організації службової діяльності всіх структурних підрозділів системи МВС України, які б відповідали сучасним вимогам і тенденціям розвитку на рівні загальноєвропейських і світових стандартів.

Література

1. План заходів з реформування МВС України, затверджений наказом МВС України від 21.03.2007 р. № 41/343.

2. Концепція реформування системи Міністерства внутрішніх справ України до 2012 р.

3. Наказ МВС України від 20.10.2003 року № 1212 "Про затвердження Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України"

4. Закон України "Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей", прийнятий 24 січня 1995 р.

5. Колпаков В.К. Адміністративне право. Підручник. - К.: Юрінком Інтер, 1999 р. - 736 с.

6. Концепція розвитку органів внутрішніх справ України в XXI столітті: Науковий проект / За ред. професора Я.Ю. Кондратьєва - К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1999. - 32 с.

7. Положення Про кримінальну міліцію для неповнолітніх від 8 липня 1995 р. № 202. // Урядовий кур'єр. - 1995. - 27 липня.

8. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія. Автореф.. канд. юрид. наук. - К., 1997. - 23 с.

9. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / Науково-методичний посібник. - Київ, 1996. - 352 с.

10. Жигарев Е.С. Административная деликтность несовершеннолетних: понятия, виды и ее профилактика.: Монография. - М.: МВШМ МВД РФ., 1992. - 137 с.

11. Макаренко А.С. Сочинение. - М.: Прогресс, 1956. - Т. 5. - 399 с.

12. Основы управления. - М., 1986. - С. 161.

13. Андрєєв Н.А. Методы убеждения и принуждения в деятельности органов внутренних дел по профилактике правонарушений несовершеннолетних. Дисертация ... канд. юрид. наук. - М.; Акад. МВС СРСР, 1982. - С. 49-50.

Пихтін М.П.
кандидат юридичних наук, здобувач кафедри адміністративної діяльності Національної академії внутрішніх справ
Надійшла до редакції: 07.10.2013

УДК 351.74

ПІДГОТОВКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ СИЛ ОХОРОНИ ПРАВОПОРЯДКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ПРАВООХОРОННИХ І ВІЙСЬКОВИХ МЕТОДІВ

Пригодська Ю. В.

Нормативно-правове регулювання службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку: правовою основою службово-бойової діяльності СОПр є Конституція України [15], закони України "Про Службу безпеки України" [12], "Про міліцію" [10], "Про Державну прикордонну службу України" [13], "Про Військову службу правопорядку в Збройних Силах України" [11], "Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб" [14], укази та інші акти Президента України; постанови Верховної Ради України; постанови та інші акти Кабінету Міністрів України; міжнародні договори України; Загальна декларація прав людини; відповідні міжнародні правові акти та норми, визнані Україною; інші законодавчі акти України; відомчі й міжвідомчі нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом, що регулюють відносини суб'єктів службово-бойової діяльності у сфері охорони правопорядку.

Можна сказати, що службово-бойові дії ведуться в нормативно-правовому (статутному), інформаційному, контррозвідувальному, контрдиверсійному, екологічному, структурному, функціональному просторах. Підпорядкування цих дій одній меті – виконання службово-бойового завдання, узгодження їх у часі й зосередження у фізичному просторі дозволяє одержати істотну перевагу над противником (об'єктом службово-бойової діяльності) і досягти найбільшого їх результату. При цьому згідно з принципом верховенства права головним, визначальним простором дій для СОПр є нормативно-правовий простір. На відміну від звичайних воєнних (бойових) дій суб'єкт СБД, окрім норм міжнародного гуманітарного права, повинен дотримуватися вимог статей 36 і 39 Кримінального кодексу України [6] щодо необхідної оборони та крайньої необхідності.

Необхідною обороною називаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної й достатньої в певній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони. Не є перевищенням меж необхідної оборони застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення в житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає [6, 36].

Дії в стані крайньої необхідності виконуються для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в цій обстановці не можна було усунути іншими засобами і якщо при цьому не було допущено перевищення меж крайньої необхідності.

Перевищенням меж крайньої необхідності є умисне заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам, якщо така шкода є більш значною, ніж відвернена шкода [6, 39]. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Разом з тим, в умовах правових режимів надзвичайного [16] чи воєнного [17] стану не можуть бути обмежені права та свободи людини й громадянина, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55-63 Конституції України [15, 64].

Отже, дії правоохоронців у нормативно-правовому просторі є досить обмеженими. Статутний простір, будучи підмножиною нормативно-правового простору, найбільш чітко і, як правило, однозначно визначає умови, за яких повинна здійснюватися та чи інша службово-бойова дія, практично не даючи її виконавцю свободи для маневру під час прийняття рішення.

Правовий простір залежно від умов надає суб'єкту СБД певну свободу вибору найбільш ефективного способу дій з множини можливих і не заборонених правом способів.

Зрозуміло, що визначений нами новий вид правоохоронної діяльності "службово-бойова діяльність СОПр" потребує відповідного нормативно-правового регулювання. Примусові дії, які є основним елементом службово-бойової діяльності, виконуються з використанням відповідних форм, способів, тактичних прийомів виключно в нормативно-правовому просторі. Саме тому

© Ю.В. Пригодська, 2014